

Драматург: Олег Михайлов
Поет: Костянтин Солов'єнко
Композитор: Євген Золотухін

МІСТО

(за мотивами роману В.Підмогильного)

* Лібрето створено на «Лабаторії мюзиклу (2025)» Національної спілки театральних діячів України.

** Більшість віршів батлу поетів взяті з роману Костянтина Солов'єнка «Приватне життя солдатів бізнесу».

Дійові особи:

СТЕПАН РАДЧЕНКО: ліричний баритон (lyric baritone)
НАДІЙКА: ліричне сопрано (lyric soprano)
РІТА – мрія: драматичне сопрано (dramatic soprano)
ЗОСЬКА: колоратурне сопрано (coloratura soprano) або ліричне сопрано (lyric soprano)
ХАЗЯЙКА (МУСІНЬКА): драматичне меццо (dramatic mezzo)
МАКСИМ (АРЛЕКІН) – син ХАЗЯЙКИ: ліричний тенор (lyric tenor)
ЛЕВКО: драматичний баритон (dramatic baritone)
СВІТОЗАРОВ – літературний критик: драматичний бас (dramatic bass)
ВИГОРСЬКИЙ – поет: драматичний тенор (dramatic tenor)
1-Й ПОЕТ, 2-Й ПОЕТ – поети: баритони (речитативні ролі з інтонуванням)
Мешканці міста

Автори просять відмовитися від реалістичних декорацій, та обмежитися умовним позначенням міста. Можливо, це будуть пересувні ґратчасті башточки різної висоти, з яких можна збирати «будинки» у стилі конструктивізму. Або щось подібне. Наприклад, на сцені може бути дуже умовний Київський фунікулер, який має символізувати соціальний ліфт для головного героя.

Ідеально, якщо сцена театру обладнана поворотним кругом.

Дія відбувається у середині 1920-х років.

ПЕРШИЙ АКТ

1. Київ, берег Дніпра, літній день

Степан, Надійка, Левко, кияни.

Весь простір сцени заповнюють мешканці міста.
Вони молоді, красиві, щасливі!

Хор:
З вулиці Революції широкими сходами до Дніпра
Котиться хвиля барвиста юнаків і дівчат,*
Біло-рожевий потік рухливих тіл, що передчува
Насолоду сонця й води збільшені стократ.

Серед цієї юрби немає зажурених і сумних.
Тут, край міста, починається нова земля,
Земля первісної радості. Вода й сонце приймають усіх,
Хто покинув допіру працю – кожну дівчину і юнака.

Місяцями погноблені в одежі білі тіла
Виходять з в'язниць, розцвітають бронзою на гарячій піску.
Тут у кожного воскресає первісне голе життя.
Лиш легкі купальні костюми ховають ледь-ледь юрбу гомінку.

Стоп-кадр. Натовп завмирає. У промені світла ми бачимо головного героя –
Степана Радченка. Він молодий, йому 25 років, на ньому блаженський френч, рудий
картуз та вицвілі штани. За плечима у нього мішок для речей, на ногах чоботи.
Погляд Степана спрямований на прекрасну дівчину в легкій блакитній сукні, яка
танцює серед натовпу, що зупинився. Це – мрія.
Степан робить крок у її бік – і дівчина зникає, як марево.

Натовп оживає, продовжує свій веселий рух. Біля Степана опиняється Надійка.
Вона також уперше в місті. Вони зі Степаном із одного села, але познайомилися на
пароплаві. За плечима у Надійки також мішок для речей, у руках валіза.

НАДІЙКА. Що з вами, Степане?

СТЕПАН. Застріявся, Надійко, наче сон наяву побачив.

НАДІЙКА. Місто і справді на казку схоже!

СТЕПАН. Подобається тобі тут?

НАДІЙКА Звісно! Стільки людей! Я ніколи не думала, скільки людей живе зі мною в одній
країні, одночасно. І навіть трохи прикро, що я їх ніколи не узнаю.

СТЕПАН. Ми з тобою з одного села, а зустрілись і познайомились лише на пароплаві. А
тут – місто. Людина тут губиться. Давай триматися разом!

НАДІЙКА. Страшно мені.

СТЕПАН. Нічого не бійся, я з тобою, я поряд! Ти тільки вдумайся, Надійко! Ми зараз на
межі нашого майбутнього. Попереду – нове життя!

НАДІЙКА. Межі, кордони... Адже вони не тільки на географічних картах, а й у наших
головах. Міцно тримають, не пускають. І лише наші надії не мають кордонів.

Він бере її за руку, дівчина здригається, але руку свою не вириває.

СТЕПАН. Надійко моя!

З'являється Левко. Він односелець Степана та Надійки, але вже рік як живе у місті.

ЛЕВКО. Ось ви де, товариші! Ну не можна ж так тікати! Ми ж домовились разом повсякчас триматись.

СТЕПАН. Та невже? Здається ми на пароплаві попрощались.

ЛЕВКО. Гей, Надійко, твої батьки просили наглядати за тобою і провести до місця проживання.

СТЕПАН. Ну то й що? Це і я зробити можу.

Левко бере валізу Надійки, але Степан вихоплює в нього валізу. Левко не здається, тягне валізу на себе. Надійка стає між ними.

НАДІЙКА. Щиро дякую, Левку! Та я дівчинка доросла, сама можу розібратись, кого взять в провідники.

ЛЕВКО. Та я в Києві вже рік. Вздовж і в поперек узнав всеньке місто як долоню.

НАДІЙКА. Так ти ж сам казав стократ, що з квартири в інститут ходиш лиш: туди – назад. І чумарка твоя тут...

ЛЕВКО. Що не так тобі із нею? Служить вірно влітку, взимку. І невже мозолить око?

НАДІЙКА. Я не те тобі хотіла...

ЛЕВКО. Ось яка ти?! Лиш міських подавай тобі скоріш!

НАДІЙКА. Ні, пробач, Левко! Не те... Я образити тебе не хотіла, чесне слово.

ЛЕВКО. Не образився я, знай. Так, завжди ношу чумарку, щоби знати хто я і звідки.

Пам'ятати. А от ви – зарозумні і пихаті – зникните, розчинитесь в місті назавжди. Воно з'їсть вас, без закуски. Так не довго до біди.

Надійка налякана, вона простягає свою валізу Левку. Озирається на похмурого Степана, який стискає кулаки.

НАДІЙКА. Сподіваюсь, ми зустрінемося ще?

СТЕПАН *(посміхається)*. Лиш наші надії не мають кордонів. Це ти добре так сказала. Назавжди запам'ятав.

Пісня про надії.

Левко:

Хоч всі сміються з мене
І кличуть селюком
Та я пишатись буду
Походженням своїм,
На рідній землі жити
Хазяйським козаком

І з вірною жоною
Вставати на зорі.

Хор:
Та де ж її знайти?
Відомо, що у місті
Найліпшії дівки.

Надійка:
Я спробую морозиво,
Алеями пройдуся,
На чортовому кОлесі
УдОсталь накручусь.
І заміж можна зразу,
Діток та трохи грошей.
Був би лише поруч
Чоловік хороший.

Хор:
Та де ж його знайти?
Звісно, що у місті
Найкращі чоловіки.

Степан:
Навіщо пусті мрії –
Самому все узяти,
Відвоювати сміло,
Зубами вигризати.
І з цим трофеєм чесним
Додому повертатись,
Щоб нове життя вченим
Розумним будувати.

Хор:
От хвацький парубійко
Таки боєць, скажи?
Усе він стерпить стійко
Скільки сили, жаги!

Приспів (хору):
Лише надії
Не мають меж,
Кордонів, стін і веж.
Залипай, авжеж, над-надію стеж,

Мрію – теж.

До Степана підбігає Надійка, вона тицяє йому в руку записку і швидко тікає. Степан розгортає записку, усміхається і дбайливо ховає папірець у нагрудну кишеню френча.

Хор:

Мрії здійснюються варто тільки захотіти.

Для цього в минуле не треба дивитись.

Це місто найсміливіших ваших надій.

Мерщій мрій про більше, мріям своїм радій.

Тут за кожними рогом надія чиясь: ану зазирни.

Треба тільки потрібні двері знайти.

2. Київ, Подол, сарай, той самий вечір.

Степан, Хазяйка.

Хазяйка відчиняє двері і заводить Степана в тісний сарай з маленьким віконцем, де стоїть лише столярний верстат. За стіною «перемовляються» потривожені тварини – чути кудахтання курей, хрюкання свині та ще мукання корови.

ХАЗЯЙКА. Тут перебудете.

СТЕПАН. Оце тут? Чому ж не в хаті? Я не розбійник якийсь, у мене лист до вашого чоловіка від мого дядька.

ХАЗЯЙКА. Запізнилися ви. Помер чоловік. Я тепер жінка самотня, не можна мені сторонніх чоловіків у хату пускати.

СТЕПАН. Але ж у мене лист...

ХАЗЯЙКА. Дядька вашого я теж не знаю, і які справи у них із чоловіком були – не в курсі.

Пускаю вас лише добротою християнською. Заради Бога.

СТЕПАН. Сірників дайте. Прикурити.

ХАЗЯЙКА. Не палю.

Хазяйка йде, забравши з собою лампу.

Сарай освітлює лише місяць, промені якого проникають сюди крізь маленьке вікно.

Степан ходить, як звір, по тісній кімнаті.

СТЕПАН. Добренька. І Христа приплела. Курва. Цікаво, скільки їй? Вже, мабуть, за сорок. Стара, а туди ж ... *(Передражнює.)* «Не можна мені сторонніх чоловіків у дім пускати». Та кому ти потрібна! *(Пауза.)* Всього чекав від міста. Але такого!... Хлів! Ось де я маю жити! Як тварюка, як справжнє бидло! Нічого, нічого... Степан Радченко і не з таких баталій вибирався. Мені б тільки іспити здати та отримати стипендію. А далі зовсім інше життя

настане. Нове життя! І вже ніхто не посміє загнати мене в хлів із худобою. Чуєш, місто!
Ніхто! Ми ще подивимося – хто переможе: я чи ти!

Степан лягає спати на верстат, уклавшись своїм френчем.
Мукає корова.
Хрюкає свиня.
Темрява.

3. Київ, Мала зала Національної бібліотеки, вечір (кілька днів потому)

Степан, Левко, Надійка, два поети, критик Світозаров, поет Вигорський, слухачі поетичного диспуту, мерці у зотлілих військових шинелях.

У залі Національної бібліотеки два поети зішлись на батл.
Хто вони – ми не знаємо, можемо лише здогадуватись за віршами, які вони читають, що це можуть бути представники Розстріляного Відродження. Слухачі вболівають за своїх улюбленців, нагороджуючи їх оплесками.
Заходить Левко, ведучи за собою Степана та Надійку.
Зал вирує! Свист і оплески!
Левко знаходить вільні місця в перших рядах, сідає між Степаном та Надійкою.
Степан намагається пересісти до Надійки, але на нього шикають.

1-Й ПОЕТ.

У лінії руки вкарбована судьба,
Та літери її читати ми не будемо.
Або поглянем, сміючись, та назавжди забудемо:
Що нам Богам та пустка – ворожба?

Зал вирує! Свист і оплески!

2-Й ПОЕТ.

Сумніви,
і наші страсті,
думи віку
і напасті
не – лягли
в вірші,
в сюжети:
ми солдати,
не – поети.
А жаль.

Зал вирує! Свист і оплески!

1-Й ПОЕТ. Вірш називається «На прихід весни». Написаний від імені дівчини.

Він у від'їзді. Дуже жаль.

Часу не обмаль,
як колись, як з ним...

Тужити ніколи –
я дні лічу до зустрічі.

То щастя: навесні
стрічатися хоч інколи
з коханим –

легким, милим,
моїм обранцем,
сонцем любим.

Сум плине сном журним.

Весну терпляче я чекаю.

З думок не йдеш ти,
ти, ти, ти.

Кохаю.

Зал вирує! Свист і оплески!

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Давай лірику!

2-Й ПОЕТ. Лірика.

Чужа дружина,
Чужа врода.

Може, весна,
А може негода.

Зал вирує! Свист і оплески!

1-Й ПОЕТ.

Тебе бачу – німію,

Фея легка,

Та не моя,

Як ніч темная.

Я не смію

Доторкнутись тебе,

Коханая.

Зал вирує! Свист і оплески!

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Давай про кохання!

2-Й ПОЕТ.

Живу без ліку,

Жду без надії,
Вірю без віри –
Люблю без міри.

Зал вирує! Свист і оплески!
1-Й ПОЕТ.
Виходять Богині
І скрипки медом ллють,
Атлетів силуети
Навкруг снують...

Зал перебиває, вибухає свистом і оплесками!

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Халтура! Давай громадянську лірику!
1-Й ПОЕТ. Гаразд. Буде вам громадянська.
Сніг полями мете,
Зло зривається на хуртовину,
Ліпить в очі, без жалю січе.
По дорозі бреде,
Неприкаяна Україна.
Хто догляне тебе?
Ми знайдем лад, чи ні?
Чи ніколи не будем єдині?
Чи здолаєм брехню? Чи й помremo сумні?
На якому майдані
Ти вибореш долю, моя Україно?
Ми сліпі, чи дурні?

Зал вирує! Свист і оплески!

ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Сліпі!
ІНШИЙ ГОЛОС ІЗ ЗАЛУ. Дурні!

Чутно сміх. Зал вирує! Свист і оплески!

ЛЕВКО. Вам сподобається! Скубуться так, що Боже мій! Люблю дивитись. Той тому – гав!
А той – гав, гав!
1-Й ПОЕТ. Гав!
2-Й ПОЕТ. Гав, гав!

Зал аплодує.

ЛЕВКО. От диваки! Є такі, що вже з вусами. Одне слово – поети!

На сцені з'являються критик Світозаров (*бурхливі овації*) і поет Вигорський (*овації скупіші*).

СТЕПАН. А хто це?

ЛЕВКО. Це ж Михайло Світозаров, найголовніший критик!

СТЕПАН. А другий?

ЛЕВКО. Якийсь поет. Прізвище не згадаю. Тихіше, Світозаров говорить.

СВІТОЗАРОВ. Ми продовжуємо наш літературний вечір. Я вдячний нашому сьогоднішньому гостю, поету Вигорському, який погодився стати... арбітром, так би мовити, у нашій гарячій дискусії. Отже, товариші! Ритм чи рима? Рима чи ритм? Що з цього візьме із собою у нове життя революційна поезія, а що треба скинути з корабля сучасності. Що скажете, Вигорський? Ваше слово!

ВИГОРСЬКИЙ. Слово! (*Пауза.*) Ось вам і відповідь.

СВІТОЗАРОВ. Це відповідь формаліста.

1-Й ПОЕТ. Гав!

2-Й ПОЕТ. Гав, гав!

Схвальний гомін у залі.

ВИГОРСЬКИЙ. Мені якраз здається, що для справжньої поезії не важливі ні ритм, ні рима.

СВІТОЗАРОВ. Слухайте, Вигорський, так може говорити тільки людина, яка не вміє писати віршів.

Сміх у залі.

ВИГОРСЬКИЙ. А я й не казав, що вмію. Можливо, мене і поетом називають помилково.

Улюлюкання у залі.

СВІТОЗАРОВ. То хто ж ви?

ВИГОРСЬКИЙ. Людина. Людина, яка пише слова.

СВІТОЗАРОВ. Діти у школі їх теж пишуть.

Степан сміється і голосно плескає у долоні. На нього звертають увагу.

ВИГОРСЬКИЙ. Не чекав.

СВІТОЗАРОВ. Чого?

ВИГОРСЬКИЙ. Не очікував, що так швидко на цих літературних зборах стану підсудним.

СВІТОЗАРОВ. Ну, ну... Ображаєтесь як панночка. В нас не судилище, а зустріч однодумців.

ВИГОРСЬКИЙ. Я впевнений, що для справжнього поета важливе слово, решта – не суттєва.

СВІТОЗАРОВ. Яке слово, Вигорський?

ВИГОРСЬКИЙ. Найпростіше слово. Про просту людину. *(Декламує.)* «Шість прикмет має людина: трьома подібна вона на тварину, а трьома на ангела: як тварина – людина їсть і п'є: як тварина – вона множитья і як тварина – викидає; як ангел – вона має розум, як ангел – ходити просто і як ангел – священною мовою розмовляє».

СВІТОЗАРОВ. Ваше?

ВИГОРСЬКИЙ. Ні. Це Талмуд.

ГОЛОС СТЕПАНА. Ну, так і я вмію!

Сміх у залі.

СВІТОЗАРОВ. У вас з'явився конкурент, Вигорський. *(Степанові.)* Товаришу, йдіть до нас, на сцену.

Степан виходить на сцену.

СВІТОЗАРОВ. Ваше ім'я, товаришу?

СТЕПАН. Степан. Степан Радченко.

СВІТОЗАРОВ. Пишете?

СТЕПАН. Раніше не доводилось. Але готовий спробувати.

СВІТОЗАРОВ. Про що хочете написати?

СТЕПАН. Та мені байдуже. Будь-яке слово скажіть – напишу поему.

ВИГОРСЬКИЙ. Та річ, яка завжди при вас, про неї і напишіть.

СВІТОЗАРОВ. Так, і строк ваш – до ранку. Вранці ласкаво прошу до мене додому.

СТЕПАН. Річ? *(Задумався.)*

Степан нахиляється, дістає з халяви чобота бритву. Розкриває її.

СТЕПАН. Годиться?

Зал здивовано видихає.

СВІТОЗАРОВ. Та ви небезпечна людина! Не хотів би я зустріти вас у темному провулку.

СТЕПАН. Даремно ви так. Ця бритва в Громадянську неодноразово мені життя рятувала.

ВИГОРСЬКИЙ. Забираючи життя в інших?

Стоп-кадр.

Степан один у промені світла.

ПІСНЯ «БРИТВА»

Щоночі мені сняться

Убиті мною люди:

Денікінець, петлюрівець, махновець

Вигулькують зненацька,

Лиш глянь – вони усюди:

Чернігівець, петраківець, литовець.

Як хочу я позбутись
Страхіття щонічного,
По тихому відрізати минуле.
До щастя пригорнутись
Щемливого і свого,
Забути все, майбутнє щоб прибуло.

Мені б язик як бритву,
Щоб таврувати нечисть
В нове життя торуючи дорогу,
Писать про нову ниву,
Позбутись слів старечих
І святкувать з братами перемогу.

Та знов поночі сняться
Убиті мною люди:
Денікінець, петлюрівець, махновець
Вигулькують зненацька,
Ти глянь – вони усюди:
Чернігівець, петраківець, литовець.

Коли Степан виходить із променя світла, його оточують мерці з його минулого, тягнуть до нього свої зітлілі руки. Здебільшого це люди у формі: комісари, червоноармійці, денікінці та махновці. Степан біжить від них, заплигує на тачанку. Мерці наздоганяють і оточують його. Степан розстрілює їх із кулемета.

Темрява.

4. Київ, Поділ, сарай, ранок наступного дня

Степан, Хазяйка.

Степан прокидається на верстаті, скидає френч. Поруч з ним Хазяйка, в руці у неї списані аркуші паперу.

СТЕПАН. Налякали мене.

ХАЗЯЙКА. Міцно спите. Я стукала.

Хазяйка кладе листки на верстат.

ХАЗЯЙКА. Це Ви написали?

СТЕПАН. Ну. Я. А що?

ХАЗЯЙКА. За одну ніч написали?

СТЕПАН. Не спалося.

ХАЗЯЙКА. То ви поет?

Пауза.

СТЕПАН. Я вчора був на літературному вечорі. Слухав поетів. Думав про них. Про кожного. Про те, що вони виходять перед інших і інші їх слухають. Вони вийшли із юрби, посіли власні місця, і всі знають їх на прізвище. Вони пишуть книжки, ці книжки друкують, продають, беруть до бібліотек. І кожен з тих, що виходив на сцену, ставив мені болюче питання, чому це не я. Бо я хотів бути кожним із них! І ось у мене з'явився шанс щось написати самому. Шанс примарний, химерний. Скажіть мені, що можна написати за ніч?

ХАЗЯЙКА. Все. Або нічого. Не знаю.

СТЕПАН. От і я не знаю. Тому й понесу зараз свою поему тому, хто знає. Впевнений, він розсудить – я поет чи ні.

ХАЗЯЙКА. Ви ризикуєте. Не можна залежати від доброти першої стрічної людини.

СТЕПАН. Не можна? А як тоді жити?

Мовчання.

ХАЗЯЙКА. Я ось що хотіла сказати. Осінь незабаром. Ночі холодні. Перебирайтеся до будинку. Знайду вам місце. На кухні. За це по господарству допомагатимете. Ви до роботи, начебто, звичний. Чи поети худобу не порають?

СТЕПАН. А як з'ясується, що я не поет? Ви будете розчаровані?

ХАЗЯЙКА. Подивимося.

Хазяйка виходить.

Степан один, одягає френч.

СТЕПАН. Яка цікава жінка. Скільки їй? Років тридцять? Ну, гарна! Ні, ні, я ж Надійку люблю. Лише її одну. Лише її.

Степан збирає листки рукопису, рішуче виходить із сараю.

Темрява.

5. Київ, вулиці міста, будинок критика Світозарова, ранок

Степан, жителі міста.

Вокальний номер з хором та балетом.

«Я поет?» Це питання Степан ставить сам собі та зустрічним перехожим.

Хор:

Дурень думкою багатіє,
А поет думкою володіє.
Він гадає: життя знає
Тому всіх навколо поучає.

Наш поет працює ночі й днини.
Уяву його ніщо не спинить.
Його слово мудре і пророче
Відкрива «на завтра» спраглим очі.

І ось Степан біля будинку Світозарова.
(Будинок цей умовний, його роль може виконувати легка вежа, піднятися на яку можна сходами.)
Степан долає численні сходи. Десь нагорі тих сходів мерехтить йому Дівчина-марево. (Музична тема.) Але ні, ні здалося.
Степан стукає у двері квартири.
Йому відповідає жіночий голос.

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС. Кого вам?

СТЕПАН. Вибачте, що я турбую вас. Я хочу бачити...Я хочу бачити критика...

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС. Критика?

СТЕПАН. Цебто він статті пише. Михайла...

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС. Михайла Демидовича Світозарова. Професора. Це тут. Сюди.

Степан заходить у квартиру. Напруга у музиці зростає.
Натовп, що супроводжував його, чекає новин.
Відчиняються двері. З квартири критика вибігає Степан, швидко спускається сходами. Люди підходять до нього.

СТЕПАН. Він навіть не прочитав. Не прочитав! Ненавиджу його. Ненавиджу це місто!
Проклинаю тебе!

Степан рве листки із поемою.
Тікає.
Він не бачить, як підійшов поет Вигорський і акуратно зібрав шматки рукопису.
Темрява.

6. Київ, Царський сад, вечір того дня

Степан та Надійка.

Звучить музика, десь грає оркестр.

Степан і Надійка ходять по саду. Степан похмурий.

НАДІЙКА. Ти чудний сьогодні Степанку.

Він мовчить.

НАДІЙКА. Я піду додому, коли ти мене не любиш...

Степан хапає її за руку.

СТЕПАН. Люблю. Ходімо.

Він почував свою над нею владу і хотів, щоб вона корилась. Вся прикрість його на ній зосереджувалась, і він, може, вдарив би її, коли б вона надумала сперечатись. Але вона покірно пішла. Коли вони зійшли на пригорок, з долини знялася в небо блакитна ракета й погасла вгорі з тихеньким тріском. Пускали феєрверк. Рожеві, сині, червоні й жовті вогні, свистячи, гнались угору, креслячи світлі дуги на темному тлі, вибухали й падали на землю іскристим дощем.

СТЕПАН. Сволочі вони всі.

НАДІЙКА. Хто?

СТЕПАН. Всі, що отам на феєрверк дивляться.

НАДІЙКА. Ми теж дивимося.

СТЕПАН. Думаєш, для тебе пускають?

Вона зітхнула. Він повернувся спиною до вогнів.

НАДІЙКА. Степанку, ти чого такий... сердитий?

Він зненацька обійняв її і притиснув до себе її груди з пристрасстю, роз'ятреною злобою та приниженням. І за це міцне оповиття вона ладна була забути йому всю попередню неувагу. Схопивши руками його голову, вона хотіла пригорнути її до себе й поцілувати, але він нерухомо здушував, знесилював її обіймами. Тоді дівчина уперлась йому руками в плечі, силуючись відштовхнути, але мусила їх відкинути, застогнавши з болю й задушення, раптом відчувши, що він бгає і гне її, що коліна їй ламляться і хмарна смуга неба пливе перед очима. І раптом упала навзнаки, холонучи від лоскотних дотиків повітря й трави до оголених стегон, придушена німим тягарем його тіла, що, пручнувшись, подвоїло її і пронизало.

Фейерверк!

Потім вони сиділи на лавці над річкою, що нечутно бігла вниз, коливаючи вогники фарватеру.

НАДІЙКА. Ти ж любиш мене?

Вона тужно оповила його і припала обличчям йому до колін.

НАДІЙКА. Чого ти мовчиш?

Він підвів її й відсторонив.

СТЕПАН. Люблю. Нащо питати?

Тоді вона голосно заплакала.

СТЕПАН. Не плач... Я кажу тобі – перестань! Не я, так другий. *(Пауза.)* Я піду, коли так. *(Кричить.)* Ти сама винна! Ти, ти винувата!

І пішов геть, повний туги та гніву.
Темнота.

7. Київ, Будинок Хазяйки, ніч

Степан, Максим (Арлекін), Хазяйка.

У темряві черкає сірник, Степан запалює газову лампу. Він у кухні в домі Хазяйки. З темного кута чути легкий сміх.

СТЕПАН. Хто тут? Злодій? Примара? Сон?

ГОЛОС. Лише я.

Степан світить у куток. І ми бачимо дивну істоту, одягнену в костюм Арлекіна, обличчя якого вкрите товстим шаром білого гриму. У руках – тонка цигарка у довгому мундштуку.

АРЛЕКІН. Пригостить сірником.

Степан дає Арлекіну прикурити. Той із задоволенням затягується.

АРЛЕКІН. Люблю гарний тютюн. Знаєте, за військового комунізму всі махорку брали, аби курити. Я – ні. Таких цигарок ви рідко де надібаєте. Це витриманий тютюн, припахчений опієм...

СТЕПАН. Воно ж шкодить.

АРЛЕКІН. Все шкодить! Дихати теж шкідливо, бо ви спалюєте кров. Не дихайте, може, довше проживете! Ви думаєте – не буду робити того, що шкодить, то більше житиму. А ви подумайте так: робитиму те, що шкодить, може, жити приємніше буде.

Арлекін підходить до Степана дуже близько, випускає йому в обличчя кільця диму.

ПІСНЯ АРЛЕКІНА

Друже мій,
Місто зна про ваш провал.
Злі новини
Мчать швидше псів.
Ми артисти – химерний скандал
Для них – лиш страх і гнів.

(приспів)
Друже мій,
Всі навкіл дурні.
Не такий –
По мордам тобі.
І з цензурою
Часи скрутні.
Друже мій,
Як вижити нашій любові?
Як? Скажи мені
Так чи ні?

Я був молодим
І співав як вмів.
Щоби не тремтів
Носив маску, грим.
А плебеї мої світи
Розтоптали.
Став я сліпим

(приспів)
Друже мій,
Всі навкіл дурні.
Не такий –
По мордам тобі.
І з цензурою
Часи скрутні.
Друже мій,
Як вижити нашій любові?
Як? Скажи мені
Так чи ні?

Щоби вижити

Треба разом быть.
І обом
Прокладати путь.
Ось моя рука
І любов моя.
Не відштовхуй її
Доля в нас така.

(приспів)
Друже мій,
Всі навкіл дурні.
Не такий –
По мордам тобі.
І з цензурою
Часи скрутні.
Друже мій,
Як вижити нашій любові?
Як? Скажи мені
Так чи ні?

У фіналі пісні Арлекін хапає Степана в обійми.
У цей момент з'являється Хазяйка.

ХАЗЯЙКА. Максиме?! Що ти тут робиш?
МАКСИМ. Нічого особливого. Ми говорили про поезію.
ХАЗЯЙКА. Про поезію? У темряві?
МАКСИМ. Мамо!
ХАЗЯЙКА. Я хочу знати, чому ти у такому вигляді?
МАКСИМ. Чим тобі не подобається моє вбрання?
ХАЗЯЙКА. Воно доречне у якомусь вульгарному кабаре. Але не у мене дома.
МАКСИМ. Ти мене ніколи не розуміла!

Максим рвучко йде.
Незручна пауза.

СТЕПАН. Ну й люди! І чого їм треба? Щоб жити просто, вони все з вивертами.
ХАЗЯЙКА. Вибачте його. Він – артистична натура. Весь у мене.
СТЕПАН. Ви були артисткою?
ХАЗЯЙКА. Це було так давно, що я сама вже не вірю в це.
СТЕПАН. Співали?
ХАЗЯЙКА. Ні.
СТЕПАН. Танцювали?
ХАЗЯЙКА. І знову не вгадали.
СТЕПАН. То що?

ХАЗЯЙКА. Я скакала на коні і стріляла з пістолета.

СТЕПАН. Ви?

ХАЗЯЙКА. Ось бачите, ви також не вірите. А тисяча дев'ятисотого року на всесвітній виставці в Парижі після одного з моїх виступів князь Володимир Орлов подарував мені одного зі своїх рисаків. Я потім об'їздила на ньому півсвіту. Ах, як мене приймали у Харкові!

СТЕПАН. І як же ви опинилися на Подолі? Та ще одружена за крамарем?

Пауза.

ХАЗЯЙКА. А ви у своєму житті завжди робили правильний вибір?

ПІСНЯ ХАЗЯЙКИ

Артист на сцені – майже бог,
Кожен порив серденько крає.
Його спокійний монолог
Неначе жаром обсипає.

Чи на арені цирковій
Конем палким як вітром граєш
І у шаленній гонці тій
В мішень без промаху стріляєш.

Акторство – лицарство часів
Як отротство, як громадянство.
Йому служити все одно
Що і вінчатися на царство.

Та тим хто зраджує мету
І мрію продає за грошик
Життя дарує пустоту,
Холодний вічний смерті дотик.

Хазяйка підходить до Степана, бере його руку і кладе долонею собі на груди.

СТЕПАН. Що це ви?

ХАЗЯЙКА. А ви як думаєте?

Довгий пристрасний поцілунок.
Темрява.

У промені світла з'являється прекрасна юна амазонка на коні.
(Можливо, проекція.)
Вона стріляє з пістолета по мішенях у формі сердець.

Чути оплески.
І знову темрява.

8. Київ, будинок Хазяйки, ранок

Вигорський, Степан, Хазяйка.

Ліжко, на якому лежать Степан та Хазяйка, відгороджене від дверей китайською ширмою.

До хати вривається Вигорський, гукає, шукає Степана.

ВИГОРСЬКИЙ. Товаришу Радченку! Степане! Відгукніться! Ви вдома?

СТЕПАН. Хто? Хто тут?

ВИГОРСЬКИЙ. Ви вибачте, двері були відчинені...

СТЕПАН. Що вам потрібно?

ВИГОРСЬКИЙ. Моє прізвище Вигорський, я поет. Ми бачилися на літературному вечорі у Національній бібліотеці.

СТЕПАН. Навіщо ви прийшли?

ВИГОРСЬКИЙ. Мені конче необхідно з вами поговорити. Та виходьте вже, незручно розмовляти.

СТЕПАН. Вибачте, але я не одягнений.

ВИГОРСЬКИЙ. Дурниці! Люди всі однакові. Це вам підтвердить будь-хто, хто бував у громадських лазнях.

СТЕПАН. Та зрозумійте! Я не один.

ВИГОРСЬКИЙ. У такому разі радий за вас. І навіть трохи заздрю. Ночі стали холоднішими. За часів військового комунізму ми з товаришем наймали повію, щоб вона гріла нам ліжко.

СТЕПАН. Нічого не розумію!

ВИГОРСЬКИЙ. Слухайте! Я взяв на себе роботу віднести ваш рукопис до редакції газети.

СТЕПАН. Рукопис? Який рукопис?

ВИГОРСЬКИЙ. Той самий, які ви так безжально знищили. Я зібрав уривки і склеїв вашу поему.

СТЕПАН. Навіщо ви це зробили? Хто вас просив?

ВИГОРСЬКИЙ. Вважайте, що я зробив це з любові до поезії.

СТЕПАН. Ну і безглуздо.

ВИГОРСЬКИЙ. Безглуздо було знищувати поему за першої ж невдачі.

СТЕПАН. То ви теж вважаєте, що я написав погану поему?

ВИГОРСЬКИЙ. Ні, я так не вважаю. Це дуже хороші вірші. І я маю доказ.

СТЕПАН. Про що ви кажете?

ВИГОРСЬКИЙ. Вашу «Пому про бритву» надруковано в сьогоднішньому номері. І я вам його приніс.

Степан вибігає з-за ширми. Вигорський простягає йому газету.

Степан жадібно читає назву.

СТЕПАН. Тож це виходить... Я поет?
ВИГОРСЬКИЙ. Ви – поет. Поза всяким сумнівом.

З-за ширми з'являється Хазяйка, яка встигла накинути пеньюар, вона кидається до Степана, обіймає його.

ХАЗЯЙКА. Я одразу зрозуміла, що ти поет. Як тільки прочитала твої листочки.
(Вигорському.) Я це одразу зрозуміла!

ВИГОРСЬКИЙ (збентежено). Бонжур, мадам.

СТЕПАН. Я поет... Навіть не віриться...

ВИГОРСЬКИЙ. Я маю ще один доказ. Якщо ми поквапимось, то якраз встигнемо до відкриття каси.

СТЕПАН. Каси?

ВИГОРСЬКИЙ. Вам виписали гонорар. І досить щедрий. Крім того, в редакції хочуть познайомитися з вами, щоб мати можливість друкувати те, що ви напишете в майбутньому.

СТЕПАН. Так, так, звичайно...

Степан взувається, одягає френч.

ВИГОРСЬКИЙ. Але маю попередити. Ви, мабуть, не помітили, але при наборі сталася помилка. Автором поеми вказано Стефана Радченка.

СТЕПАН. Як?

ВИГОРСЬКИЙ. Стефана.

СТЕПАН. Стефан Радченко. А що? Звучить!

ХАЗЯЙКА. Дуже столичне ім'я.

СТЕПАН. Мені також подобається. Так тепер і підписуватимуся. Стефан Радченко.

ВИГОРСЬКИЙ. Ви готові?

СТЕПАН. Готовий. Ведіть!

ВИГОРСЬКИЙ (Хазяйці). Усього найкращого, мадам.

СТЕПАН. Мусінька! Я поет!

Степан та Вигорський йдуть.

Хазяйка одна.

ХАЗЯЙКА. Ти поет... Ти молодий... У тебе душа – грифельна дошка: досить пальцем повеси, щоб стерти написане. А я... Мені сорок два роки, я стара. Ти хочеш сказати, що це ще небагато? Ех, любенький, через рік я буду справжньою бабою, ти не пізнаєш мене, якщо побачиш. А колись, дуже давно, – ти не можеш навіть уявити, як давно, – я теж була молода... Знаєш, що таке радість? Це ефір. Він випаровує за одну мить. А біль держиться й держиться без кінця...

Заходить Максим.

МАКСИМ. Він не поет. Він пройдисвіт і нічний злодій.

ХАЗЯЙКА. Ти помиляєшся, Максиме. Він моє маленьке кохання.

МАКСИМ. Мамо, невже ти не розумієш, що це соромно! У твоєму віці!...

ХАЗЯЙКА. Що? Що ти сказав? Хто ти такий, щоб мене засуджувати? Нікчема!

МАКСИМ. Нехай він піде, мамо. Нехай його не буде у нашому домі! Або піду я!

ХАЗЯЙКА. Ось як? Ти ставиш мені ультиматум?

МАКСИМ. Мамо!

ХАЗЯЙКА. Геть звідси! Забирайся!

МАКСИМ. Я ж твій син!

ХАЗЯЙКА. Ти зі своїми декадентськими віршами та пісеньками залишився у минулому. А за цим жадібним хлопчиком – майбутнє. Поряд з тобою я щохвилини старію, а з ним ніби живу нове життя.

МАКСИМ. Він покине тебе. Ось побачиш! Кине. Одразу ж, як тільки отримає свій шматочок слави.

ХАЗЯЙКА. Нехай так. Але я ще маю час.

Мовчання.

Максим іде.

Хазяйка одна.

Темрява.

9. Київ, Хрещатик, ранок

Степан, Вигорський, Дівчина-мрія, Зоська, перехожі.

СТЕПАН. Знаєте, Вигорський, мушу вам зізнатися. Місто закрутило мене.

А село стало мені чуже. Воно потьмарніло в моїх спогадах, як блідне ліхтар у проміннях дня, але тяжіє наді мною, як докір, як тривога. Я не приїду, ніколи не повернусь туди. Я почуваю себе зрадником.

ВИГОРСЬКИЙ. Але чому?

СТЕПАН. Так може робити тільки відступник, що обікрав батьків, і від них йому буде прокляття.

ВИГОРСЬКИЙ. Чому, власне, ви маєте себе за зрадника? Хіба мало людей покидає село?

Міста ж ростуть коштом села — це нормально, цілком нормально.

СТЕПАН. Ви теж думаєте, що місто призначене мені за оселю?

ВИГОРСЬКИЙ. Поет може жити будь-де, але якщо ви хочете стати відомим...

Степан кричить.

СТЕПАН. Я поет! Чуєте, люди! Я поет!

Степан кидається до перехожих і кожному повторює свою мантру «Я поет!». Люди реагують по-різному, але поступово довкола Степана збирається натовп. Люди підхоплюють його не руки та несуть вулицями міста. Вигорський залишається далеко позаду.

Раптом Степан бачить ту, що стала його Мрією. Він виривається з рук людей, його відпускають, він кидається в погоню за Мрією, але вона зникає.

Степан стоїть один, довкола нього рухаються люди.

І раптом людський потік виносить до нього дівчину.

Не Мрію, звичайно.

Але також дуже симпатичну.

Її звуть Зоська.

СТЕПАН. Здрастуйте.

ЗОСЬКА. Бонжур.

СТЕПАН. Мої вірші сьогодні надрукували у газеті. Уявляєте?

ЗОСЬКА. А я вчора виграла у лотерею гумову соску.

СТЕПАН. Хочете, я напишу про вас поему?

ЗОСЬКА. А я можу подарувати вам соску.

СТЕПАН. Навіщо?

ЗОСЬКА. Будете смоктати на дозвіллі.

СТЕПАН. То як щодо поеми?

ЗОСЬКА. Так ви поет?

СТЕПАН. Так, тепер точно поет. Хочете стати моєю музою?

ЗОСЬКА. Ну, припустимо... А якщо хочу?

СТЕПАН. Тоді мені просто потрібно знати ваше ім'я.

ЗОСЬКА. Зоська.

СТЕПАН. А я Степ... Стефан Радченко.

ЗОСЬКА. Божественно.

СТЕПАН. Що? Як ви сказали?

ЗОСЬКА. Я зватиму вас Божественний.

СТЕПАН. Але чому? Чому Божественний?

ЗОСЬКА. Потім дізнаєтесь. Завтра.

Пісня Степана і Зоськи

Степан (співає):

Місцева красуня – відразу видно,

Не якась сільська вівця,

Грайливе і легке дівча.

Любов її, мабуть, як те вино.

Зоська (співає):

Сільський хлопчина – відразу видно,

Та бачу з нього буде толк.

Буде грошва – гульнемо пишно,

Та не дивись як вовк.

Хор:

Кохання в місті має правило:

Є гроші – є любов.

Коли не платиш знов і знов –

Мотай назад в село.

СТЕПАН. Чекайте на мене на цьому місці. Нам буде добре, впевнений.

ЗОСЬКА. До завтра, Божественний!

І натовп підхоплює їх і несе у різні боки.

Темрява.

Кінець першого акту.

ДРУГИЙ АКТ

10. Київ, двір будинку Хазяйки, вечір

Степан, Хазяйка.

Осінь, голі дерева, на порожньому дворі стоїть бочка, в якій палять листя.

Поруч із бочкою стоїть Степан. Гострою бритвою він ріже свій старий одяг – символ сільського минулого.

Одягнений він у все нове, городське.

Тихо підходить Хазяйка. Довго дивиться. Зрештою, усвідомлює те, що відбувається.

ХАЗЯЙКА. Що ти робиш?

СТЕПАН. Палю старий одяг. У новому житті він мені ні до чого.

ХАЗЯЙКА. Ти йдеш? Кидаєш мене?

СТЕПАН. Ну, Мусінько...

ХАЗЯЙКА. Ти йдеш... Я знала... Ти підеш... Перед тобою ще все.

Падає перед ним на коліна.

ХАЗЯЙКА. Благаю тебе! Лишися тільки до зими... Взимку ти підеш... Падатиме сніг. Будуть тихі вечори... Тоді ти підеш... Хай це буде маленька жертва – перед тобою ж усе... Життя, щастя, молодість! Перед тобою все... Я прошу крихітку... Це так важко? Ти такий скупий? Ну, не до зими... На один місяць! На тиждень! На один день, тільки не зараз, не зараз!

Степан мовчить.

ХАЗЯЙКА. Тебе я полюбила першого. Раніше я не сміла... через сина. Як я ненавиділа його іноді! Ти ж не знаєш, яка я була гарна... Одежа пекла мені тіло, я спала без сорочки, вона жалила мене. Це було страшенно давно. І от прийшов ти...

Пісня Хазяйки.

Ти підеш
В тебе довгий шлях,
Минатимеш
Багатьох людей.
Я ж не матиму
(Вічний страх і жах)
Нічого
Крім пусних ночей.
Вервечкою
Порожні дні
Заповнять
Мене вщерть.
Наостанок
Ранки бліді
Доб'ють.
Потім прийде смерть.
Це страшно.
Краще б тебе забудь
Завчасно.
Скажи що-нЕбудь!

Його вже нема.
Темрява.

11. Київ, кінотеатр, вечір

Степан, Зоська, глядачі.

На екрані героїня, дуже схожа на Хазяйку, намагається утримати молодого коханця, але той іде. У пориві розпачу героїня стріляє собі у серце з пістолета. На екрані напис: кінець фільму. Вмикається світло, глядачі виходять із зали. Зоська явно не поспішає на вихід.

ЗОСЬКА. Який чудовий фільм! Аполлоне, купіть квитки ще на один сеанс!

СТЕПАН. Мене звуть Стефан, невже вам подобаються такі історії?

ЗОСЬКА. Ах, Божественний, ці історії зачіпають Зоську за саме серце.

СТЕПАН. А я? А моя поема про бритву?

ЗОСЬКА. Що там?

СТЕПАН. Про війну, я воював.

ЗОСЬКА. Ах, це все нудно. Не треба ніякої війни. Це повигадували люди. Ти хочеш сказати, що був героєм? Як це безглуздо! Пиши краще про кохання.

Степан цілує її.

ЗОСЬКА. Яке нахабство!

СТЕПАН. Я люблю вас.

ЗОСЬКА. Я вам цього не дозволяла.

Зоська йде.

Степан поспішає за нею.

Темрява.

12. Київ, Торгівельна галерея, вечір

Степан, Зоська, продавці та покупці.

Степан співає пісню про гроші, а Зоська витрачає його гроші, заходячи по черзі до всіх крамниць. З кожної вона виходить із якоюсь покупкою.

Гроші,
Гроші не вбивають людей, гей-гей.
Люди
Люблять грошовитих гостей.

Скільки,
Скільки тобі треба грошей, гей-гей.
Більше
Ніж в ставку моєму лілей.

Будеш
Златобога вічний спудей, гей-гей.
Згода,
Маю кілька цінних ідей.

Знаєш
Багачів печуть як свиней, гей-гей.
Гроші –
То причина купи смертей.

Нащо

Тобі клопіт цих от страстей, гей-гей.
Щоби
Мати ключ до кожних дверей.

Гроші,
Гроші не вбивають людей, гей-гей.
Люди
Люблять грошовитих гостей,
Цінять лиш багатий трофей,
Ждуть лише про гроші вістей,
Завжди хочуть більше грошей.
Е-ей

У фіналі пісні в руках Степана купа непотрібних покупок, а в руках у Зоські стек.
(Стек – маленька батіг).

ЗОСЬКА. А ось що я собі купила.
СТЕПАН. Що це?
ЗОСЬКА. Стек. Правда, гарний? Надзвичайний!
СТЕПАН. Надзвичайно гарний.
ЗОСЬКА. Але як б'ється, знаєте? (*Замахується.*)
СТЕПАН. Тільки не бийтеся, будь ласка.
ЗОСЬКА. Чому?
СТЕПАН. Тому що... Я люблю тебе!
ЗОСЬКА. Ах, ніякої любові немає. Все це люди повигадували.
СТЕПАН. Коли не любиш, тоді навіщо зі мною ходиш?
ЗОСЬКА. Та ти ж платиш за мене!

І Зоська гордо йде вперед. Степан похмуро плететься за нею. Зупиняється, щоб
перерахувати гроші, що залишилися. Розуміє, що їх майже немає.
У цей момент чути п'яний голос:

ГОЛОС. Шановний! У вас не знайдеться...?

Перед нами Максим. Він остаточно опутився, в брудному рваному одязі.
Максим упізнає Степана.

МАКСИМ. А... Це ти! Ти! Нічний злодій! Мерзотник! Ненавиджу тебе! Погань!

Максим кидається на Степана. Ударом під дих Степан відключає Максима.
Оглядається, потім підтягує його обм'якле тіло до стіни, а капелюх Максима кладе
поруч. Дістає з гаманця кілька дрібних монет, кидає у капелюх.

ЧОЛОВІЧИЙ ГОЛОС. Браво! Браво!

Це Світозаров. У Степана миттєво прокидається злість на критика, він стискає кулаки, але стримує себе.

СВІТОЗАРОВ. Це було чудово. У вас гарний удар. Хоча я, зізнаюсь, думав, що ви полоснете його своєю знаменитою бритвою.

СТЕПАН. Знаменитою? Звідки вам знати про мою бритву, ви ж навіть не читали.

СВІТОЗАРОВ. Ну, ну... Ви досі злитесь?

СТЕПАН. Я не злюся, я зневажаю вас.

СВІТОЗАРОВ. А я ось, навпаки, вами захоплююсь.

СТЕПАН. З якого дива?

СВІТОЗАРОВ. Я ж прочитав вашу поемку. Дуже непогано. Дуже. У вас велике майбутнє. Якщо ви не профукаєте його, як цей. *(Показує на Максима.)*

СТЕПАН. Ви його знаєте?

СВІТОЗАРОВ. Ще б пак. Теж подавав надії. Але це було давно. У минулому житті. Ось що буває з поетами невдахами, які прогавили свій час. Розпуста, алкоголь, загибель.

Сподіваюся, ви не з таких.

СТЕПАН. Слухайте, мені ніколи, я зайнятий! *(Йде.)*

СВІТОЗАРОВ. Ну і дурень!

СТЕПАН *(зупиняється)*. Так, я був дурнем! Дурень, що прийшов до вас, найвідомішого критика, приніс свій перший твір, а у відповідь почув: «Мені ніколи, я зайнятий!» Ви навіть не прочитали! Я міг би вдарити вас, як того слимака, розбити вам нахабне пенсне, тягати по підлозі ваше випечене тіло. Та яке ви мали право так казати? О, мене до крові стібнув ваш пихуватий тон, той панський тон дідича від літератури!

СВІТОЗАРОВ. Ви закінчили?

СТЕПАН. Не наривайтеся. Я все ще можу вас ударити.

СВІТОЗАРОВ. То чого ж ви зволікаєте?

СТЕПАН. Тому, що тільки такий спосіб помсти я міг собі уявити, свідомість безсилості ще більше мене виснажує. У мені знову прокидається селяк із глухою ворожістю до всього, що від мене вище. І це мене дратує навіть більше, ніж ваша нахабна пика. Ось тепер я все сказав.

Пауза.

СВІТОЗАРОВ. Знаєте, революція зробила можливими найнеможливіші кар'єри. Більшість українських письменників ніколи не написали б жодного рядка, якби не революція. Це і вас стосується. Ви б зараз крутили коровам хвости. І дуже добре, що ви це самі розумієте. Зараз ви живете у місті, ви вже досить відомі. Тож не пропустіть свій шанс. *(Показує на Максима.)* Інакше закінчите, як цей декадент.

СТЕПАН. Про що ви кажете?

СВІТОЗАРОВ. Слухайте мене уважно. Творчість – це чудово, але на хліб її не намажеш і не прикрасиш нею вбрання коханої дівчини.

СТЕПАН. Ви що ж... Ви підкупити мене хочете?

СВІТОЗАРОВ. Я хочу дати вам свободу. Не розумієте? Революція звільнила громадян від усіляких забобонів і кайданів моралі, тож скористайтеся цим. З вашою бездоганною біографією, з вашою молодістю та силою це не складно. Ви можете піднятися на саму вершину. І там у вас буде все! Гроші та слава! Свобода, нарешті! Ви можете стати класиком!

СТЕПАН. Я? Класиком? Як?

СВІТОЗАРОВ. О! Це просто. По головах!

Світозаров співає.

У Вас є шанс:

Хороша анкета.

Талант – лиш аванс

В арсеналі поета.

Шукайте можливості

Не чекайте милості.

Люди – ресурс,

Мораль – тормоз.

На Революцію курс

Трактуйте її творчо.

Немає друзів,

Є мета.

І шлях без ілюзій.

Геть доброта!

Йти по головах,

Плести інтриги,

Ні друга, ні ворога –

Це свобода, а не вериги.

Під час пісні «по головах» людей вони піднімаються все вище і вище, поки, нарешті, не опиняються на вершині однієї з веж.

СВІТОЗАРОВ. І ось ми на вершині! Правда, звідси чудовий краєвид?

СТЕПАН. Правда. Тут і дихається легше. Але лишається одна проблема.

СВІТОЗАРОВ. Яка?

СТЕПАН. На вершині місце лише для одного!

Степан дістає з кишені бритву, перерізає Світозарову горло і скидає його залите кров'ю тіло вниз.

Темрява.

13. Київ, десь, колись, за рік

Степан, Вигорський, потім Зоська.

ВИГОРСЬКИЙ. Ви не поет, ви вбивця!

СТЕПАН. Що? Про що ви?

ВИГОРСЬКИЙ. Це ж ви зацькували Світозарова, хоча він допоміг вам обійняти посаду Секретаря літературного журналу. Він влаштував вас читати лекції про молоду українську літературу. Всіляко просував вас, допомагав зі зв'язками. Хіба не так? Чи надана послуга вже не послуга? І от зараз ви керуєте організацією письменників, а він...

СТЕПАН. Світозаров був прихованим ворогом. І це всім добре відомо. А в тому, що він боягузливо вбив себе, я не винний. В цьому немає моєї провини. Чуєте?!

ВИГОРСЬКИЙ. Якнайчастіше повторюйте це. Так простіше повірити.

СТЕПАН. Тобто ви мені не вірите?

ВИГОРСЬКИЙ. Мені здається, що ви так і не змогли вибачити йому зневаги до вашої «Бритви».

СТЕПАН. Це неправда. Світозаров сам визнавав, що «Бритва» – одна із головних поем радянської України.

ВИГОРСЬКИЙ. А ви... Ви хоч щось написали після «Бритви»? Адже минув уже цілий рік, якщо не більше.

СТЕПАН. Я шукаю... Шукаю тему, але... Не пишеться.

Мовчання.

ВИГОРСЬКИЙ. Послухайте, я завтра їду. У степ. До землі. Бродитиму рідною Україною куди очі поведуть.

Пісня ВИГОРСЬКОГО

Я завтра їду у степ.
Бродитиму Україною,
Куди очі ведуть, навпростець,
Рідною і різною.

Безліч шляхів у степу
Перехрещених, кривулястих.
Якнайбільше пізнати хочу
Квітчастих, вихлястих, горбастих.

Як навмисно заплутано їх,
Щоб ходити й блукати без краю.
Бічна стежка – звернути чи ні?
Куди вона? Та хто ж знає.

Я пізнаю життя країни,
Голос мій почують – так мрію.
Наші пісні одної днини
Заспівають усюди – вірю.

СТЕПАН. Як ви гарно сказали. Мені б так...

ВИГОРСЬКИЙ. Їду, їду. Нічого цього завтра не побачу. Яка радість не побачити завтра те, що бачиш сьогодні! Слухайте! Їдемо разом! Киньте все! Залишіть це жахливе місто. Наша подорож може дати вам десятки тем. Наважуйтесь! Ну?

СТЕПАН. У мене завтра засідання письменницької спілки. Я виступаю зі звітною доповіддю. І взагалі... Хтось же має спрямовувати молодих письменників у потрібне русло. Керувати літературним процесом.

ВИГОРСЬКИЙ. І цей «хтось» ви?

СТЕПАН. Чому ні? Чим я гірший за інших?

ВИГОРСЬКИЙ. Мені страшно за українську літературу. Страшно уявити, куди ви і вам подібні її заведете. Ви страшна людина, Степане Радченко!

Пауза.

ВИГОРСЬКИЙ. Прощайте. Я говорю «прощайте», бо ми можемо вже й не побачитись. Не забувайте, що згинуті на цьому світі так само легко, як і з'явитися. Але якщо ми все-таки зустрінемося, я все одно скажу вам: «Здрастуй, брате! Писати дуже важко!»

Вигорський йде.

Стоп-кадр.

Степан один. У промені світла.

Пісня «Я страшна людина?»

Часом відчуєш, що ти – звір, кровожерний звір,
і стане сумно.

П'єш життя чуже, як вампір,
до дір.

Всюди душно і нудно.

Життя жорстоке –
це не можна змінити.

Лишається лиш
живому гнити.

Потім ясно зрозумієш,
що й навколо самі тварюки.

Нічого з тою мерзотою не вдієш,

Оточили кругом – суки.

Страшно,

що ти, як вони,

а вони, як ти,
що незмінні закони.
Лячно
Далі йти
без мети.
Шкода,
що така ми чортяча порода.

З'являється Зоська.

ЗОСЬКА. Ти вже тут?
СТЕПАН. Вийшов зарано, щоб скоріше тебе побачити.
ЗОСЬКА. Ой, який ти брехунчик!
СТЕПАН. Я страшна людина.

Вона скинула пальто, капелюха й кинулась до нього.

ЗОСЬКА. Погрій мене. Зоська страшенно змерзла! Божественний розкис? Чому
Божественний розкис?
СТЕПАН. Настрій поганий. Це минеться.

Вона обняла його.

ЗОСЬКА. Де настрій? Тут? Тут?

І цілує йому чоло, очі, щоки, як цілують дітям забитий пальчик, щоб не болів.
Він відсторонив її.

СТЕПАН. Скажи, Я страшна людина?

Зоська запалила.

ЗОСЬКА. Люди страшенні коміки, вони не хочуть жити просто, а все щось вигадують, щось
накручують, щось собі уявляють, а потім самі й мучаться.

ПІСНЯ ЗОСЬКИ

Люди надто серйозні.

Я шукала посаду, ходила на біржу,
А там усі такі надуті, такі поважні.
Мені дуже смішно. Щодня як в кіно їжджу.
Хочеться показати їм язика. Старання марні.

Люди надто серйозні.

Татко ввечері пише якісь звіти.
Я йому раз намалювала в кінці коника,
Бо то все дурниці, так і діти можуть зуміти.
Бухгалтерія – то якась похибка.

Люди надто серйозні.

Всіх розумак таких замислених
Мені хочеться штрикнути пальцем у живіт,
Таких мудрих, своїми думами знесилених,
Щоб вони не думали, що спасають світ.

Люди надто серйозні.

Мені дуже подобаються аероплани,
Бо вони високо літають.
Але їм не в голові покатати Зоську, у них інші плани:
Вони бомби кидають.

СТЕПАН. Ти не відповіла на моє запитання.
ЗОСЬКА. Я думала, що ти заснув.

Пауза.

ЗОСЬКА. Я тебе люблю. Дні, коли ми не бачилися, здавались мені такими довгими... Не знаю, що сталося зі мною.

Він став цілувати поволі, божевільно в очі, у волосся, у губи.

СТЕПАН. Ти... Зосько... я не можу без тебе, не можу...

Коли заспокоївся, вона погладила його по голові.

ЗОСЬКА. Ти – божественний.
СТЕПАН (*захоплено*). Зосько, я давно про щось думаю.
ЗОСЬКА. Про що?
СТЕПАН. Давай поженимось.
ЗОСЬКА. Ти збожеволів!
СТЕПАН. Скажи, ти хочеш? Зосько!
ЗОСЬКА. Звичайно, хочу. Якби ти знав, як важко бути коханкою. Скільки я перемучилась!
СТЕПАН. Тепер уже кінець твоїм мукам.

14. Київ, парк, день

Степан, Зоська, Надійка, Левко.

Степан із Зоською прогулюються осіннім парком. А руках у неї стек, він із фотоапаратом. Вона робить те, чим досі займаються городські дівчата – позують для фото в осінньому пейзажі.

Назустріч їм йдуть Левко та Надійка. Вони везуть візок із дитиною.

Степан відвертається, веде Зоську в сторону.

СТЕПАН. Яке нахабство! Думає, як чоловік у неї, то вона цяця. Пузата міщанка! А чоловік її нікчема.

ЗОСЬКА. Божественний, про кого ти говориш?

СТЕПАН. Подивися на них. Дрібні людиська. Як вони задоволені собою, які нікчемні у своїх прагненнях. Весь цей шлюб і побут. Слоники на комоді. Рюші, килимки на стіні та плетені серветки. Яжматері та чоловіки без яєць. Зосько, ти хочеш цього?

ЗОСЬКА. Але... У нас все буде інакше.

СТЕПАН. Ти у цьому впевнена?

Пісня Степана

Як це все вийшло?

Хто тягнув мене за язика?

Доведеться одружитися? Оце пощастило.

Казна-що наговорив. Дурість яка.

Тепер ділити з нею побут,
Відкрити власний внутрішній світ,
Бачити, як вона товстіє, старіє, втрачає вроду,
Ревниво дивиться мені вслід?

Як же мільйони прекрасних жінок,
Яких я тепер не пізнаю?
Як вона могла? Це буде урок.
Я тебе, дурню, вітаю.

Вона скористалась моєю шляхетністю.
Невже їй не вистачило такту відмовитись?!
Чи вона здійснювала свій план з впертістю?
Так! Вона хижачка! Треба з цим згодитись.

Зоська рішуче бере Степана під руку, веде його.

15. Київ, авіаційне поле, осінь, день

Степан, Зоська, Дівчина-мрія, мешканці міста.

Пластична сцена:

На величезне льотне поле стікаються мешканці міста, у багатьох в руках квіти.

Видно великий транспарант «Привіт працівникам культури Харкова!»

Біля башти-причалу стоїть Степан. Він очолює якусь невелику делегацію. Поруч із ним Зоська, в руках у неї коровай на рушнику.

Поле накриває тінь гігантського дирижабля, він причалює до вежі. З гондоли виходять люди – делегація з Харкова. Їх зустрічають оваціями. Харків'яни спускаються на землю. Степан бачить серед них Дівчину-мариво. Вона балерина, вона танцює вітальний танець. Степан зачаровано дивиться на неї, це помічає Зоська. Вона кілька разів штовхає Степана в бік, той відмахується від неї, як від настирної мухи. Балерина закінчує танцювати, підходить до Степана, він тисне їй руки, переконуючись, що вона з плоті та крові, а не його мариво. Жестом запрошує скуштувати хліб-сіль. Балерина тягне руку до короваю, щоб відламати шматочок, тоді Зоська кидає хліб на землю. Всі навколо шоковані. Степан хапає Зоську за руку, відтягує убік.

СТЕПАН. Ти з глузду з'їхала? Що ти коїш?!

ЗОСЬКА. А ти? Прямо у мене на очах! *(Дістає стек.)* Вб'ю її! Заб'ю, як скотину!

Степан викидає стек з її рук.

СТЕПАН. Зосько, вчора я дурниць тобі наплів. Визнаю свої помилки. Але забудь про них, раз і назавжди.

ЗОСЬКА. Ти ж сам усе вигадав... Що ж, хай буде, як раніше.

СТЕПАН. Та не як раніш, а ніяк! Розумієш?

ЗОСЬКА. Значить, ти мене не любиш?

СТЕПАН. Покинь зі своєю любов'ю! Обридла ти мені. Відчепис від мене, от що!

І, повернувшись, Степан пішов геть. Зоська намагається його затримати, він б'є її стеком.

Зоська одна.

Пісня “Сама винна”.

Я помилилася,

Довірилася.

Сама винна.

Помилки слід виправляти. Я сильна.

Чим можна отруїтися?
Арсеном, сулимою, стрихніном,
Опієм?
Що таке смерть?
Весь світ – шкереберть
Людина зникає
«Ти де?» - ніхто не питає
День, тиждень, рік. Ніби хто стер
Як є помирає.
Отже, померти можу і я?
Хаос, розпад. Яке безглуздя!
Це мені не властиво
Жахливо
Це неможливо!

Зоська втікає.
Темнота.

16. Десь у місті

Степан, дівчина-мрія, мерці.

Степан тримає дівчину-мариво за руки.
Вона посміхається до нього.
Він щасливий, як людина, найбільше бажання якої щойно здійснилося.

СТЕПАН. Ріта, Ріта ... Мрія, мрія ... Так б'ється моє серце. Поцілуйте мене!

РІТА *(тихенько заспівала, сміючись)*

А дівчата ноги мили,
А хлопчиська воду пили,
Тра-а-ля-тра-ля-ля,
Тра-а-ля-тра-ля-ля!

Потім поцілувала.

СТЕПАН. Небо кольору папірця в п'ять карбованців.

МРІЯ. Ви такий матеріаліст?

СТЕПАН. Безперечно. А ви?

МРІЯ. Теж. Ми й так занадто пережили для ідеї.

СТЕПАН. Вона й сама чимало пережила.

МРІЯ. Прощавайте, пустунчику!

СТЕПАН. Прощавайте, мріє!

Вона йде.

СТЕПАН. Ні, стривайте! Я не можу знов вас втратити!

МРІЯ. Так зупиніть мене.

СТЕПАН. Я напишу про вас поему! Хочете?

МРІЯ. Найкраще напишіть поему про живих людей.

СТЕПАН. Хіба ви не жива?

МРІЯ. А ви?

З'являються мерці. Серед них Максим, Хазяйка, критик Світозаров, два поета. З ними Вигорський. Під руку з ним Зоська.

Степан звертається до Вигорського.

СТЕПАН. Здрастуй, брате! Писати дуже важко! А мені ось, знаєш, зовсім не пишеться.

ВИГОРСЬКИЙ. Ти не можеш писати про живих, бо залишаєш по собі лише мерців.

СТЕПАН. Але ж ти живий!

ВИГОРСЬКИЙ. Ти зрадиш мене через 10 років, мене розстріляють разом із цими двома поетами. *(Показує на 1-го та 2-го Поетів.)* Пам'ятаєш літературний вечір у Національній бібліотеці? Ми тоді зустрілися з тобою вперше.

1-Й ПОЕТ. Гав!

2-Й ПОЕТ. Гав, гав!

Степан затуляє вуха.

ВИГОРСЬКИЙ. Бачу, що пам'ятаєш. Кат вирішить заощадити на нас кулі. Поставить одного за одним і вистрелить мені в потилицю.

І ось я мрець.

СТЕПАН. Але як же так, брате?!

ВИГОРСЬКИЙ. Ти також мертвий. Просто ще не знаєш про це.

СТЕПАН *(кричить)*. Я живий! Брешеш! Живий я!!! Я житиму!!!

Пісня «Я житиму!»

Я житиму

Поки юрба вірить

Брехні вождів,

Поки талант бісить,

Вільні думки – поготів.

Я житиму

Поки ненависть важить більше

Ніж любов,

Поки бубнять одне знов і знов,

А думають інше.

Я житиму
Поки шлях до слави – по головам,
На совість – байдуже
Поки вигідніше стріляти по ворогам,
Ніж мати друзів.

Я житиму вічно,
Я не помру.
Це моє місто.
Безсмертний я його благословлю.

Степан піднімається на вежу – найвищу.
Як тільки він опиняється на вершині, з неба падає сніг.
Зима.

СТЕПАН. Я так мріяв піднятися сюди. Все місто біля моїх ніг. Воно моє! Тільки моє!
Залишилось зробити останній крок.

І Степан робить крок у прірву.
Темрява.

17. Київ, берег Дніпра, літо

Степан, Надійка.

НАДІЙКА. Що з вами, Степане?

СТЕПАН. Замріявся, Надійко, наче сон наяву побачив.

НАДІЙКА. Місто і справді на казку схоже!

СТЕПАН. Подобається тобі тут?

НАДІЙКА. Звісно! Стільки людей! Я ніколи не думала, скільки людей живе зі мною в одній країні, одночасно. І навіть трохи прикро, що я їх ніколи не узнаю.

СТЕПАН. Ми з тобою з одного села, а зустрілись і познайомились лише на пароплаві. А тут – місто. Людина тут губиться. Давай триматися разом!

НАДІЙКА. Страшно мені.

СТЕПАН. Нічого не бійся, я з тобою, я поряд! Ти тільки вдумайся, Надійко! Ми зараз на межі нашого майбутнього. Попереду – нове життя!

Темрява.

Завіса.

Кінець.

*ЛІБРЕТО БУЛО СТВОРЕНО НА ЛАБОРАТОРІЇ МЮЗИКЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ
ТЕАТРАЛЬНИХ ДІЯЧІВ У 2025 РОЦІ.*